

Pjesničke prigodnice u čast Sv. Ćirila i Metoda u drugoj polovici XIX. stoljeća

Andrijanić, Ljubinka

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:514114>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

**Pjesničke prigodnice u čast Sv. Ćirila i
Metoda u drugoj polovici XIX. stoljeća**
ZAVRŠNI RAD

MENTORICA: izv. prof. dr. sc. Milica Lukić

STUDIJ: Hrvatski jezik i književnost

KOLEGIJ: Ćirilometodska baština u hrvatskoj
kulturi XIX. stoljeća

STUDENTICA: Ljubinka Andrijanić,

III. godina

Osijek, 2014.godine

SADRŽAJ

SADRŽAJ	1
1. UVOD	2
2. PJESNIČKE PRIGODNICE U ČAST SVETOJ BRAĆI	3
2.1. Život i djelo Svete Braće	3
2.2. Staroslavenski jezik i glagoljica	5
2.3. Europski i hrvatski romantizam	7
2.4. Snaga ćirilometodske ideje	10
2.5. Ćirilometodska književnost	13
2.6. Pjesničke prigodnice u čast Svetoj Braći	14
3. ZAKLJUČAK	18
4. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI	19
5. LITERATURA	20
6. PRILOZI	21

1. UVOD

Rad pod nazivom *Pjesničke prigodnice u čast Svetog Ćirila i Metoda u drugoj polovici XIX. stoljeća* bavi se pjesničkim prigodnicama koje su se tijekom XIX. st. na hrvatskom nacionalnom prostoru posvećivale Svetoj Braći, tj. analizirat će se sve one ideje i nastojanja koje se nalaze u pozadini takvih tekstova, a koje su impulsom ćirilometodijane nastojale ojačati kako hrvatski nacionalni identitet, tako i zajedništvo svih južnoslavenskih naroda.

Rad donosi dijelove životopisa Svete Braće bitne za utvrđivanje uloge ćirilometodske književnosti u XIX. st., te osnovne karakteristike stilskog razdoblja romantizma, kako u Europi, tako i u Hrvatskoj, ne bi li se na taj način dobila potpunija kulturna i politička slika vremena u kojem se pjesničke prigodnice javljaju i ne bi li značaj Svete Braće na hrvatskom nacionalnom prostoru toga vremena bio jasniji. Stilističkom analizom nekoliko prigodnica iz tada aktualnih časopisa nastojat će se utvrditi u kojoj mjeri pripadaju stilskoj formaciji romantizma.

2. PJESME PRIGODNICE U ČAST SVETOJ BRAĆI

2.1. Život i djelo Svete Braće

Da bi nam uloga Svete Braće na hrvatskom nacionalnom prostoru XIX. stoljeća bila jasnija, a slika određenih nastojanja potpunija, u nastavku rada potrebno je vratiti se u IX. st. i dokumentarnim činjenicama iz životopisa Svete Braće potvrditi kako su popularizatori ćirilometodske kulture na hrvatskom tlu itekako poznavali temeljne tekstove o Svetoj Braći, ugrađivali ih u one književne te na taj način lakše dolazili do naroda svjedočeći o važnosti djela Svete Braće kako za Hrvate, tako i za ostale slavenske narode.

Kako navodi Stjepan Damjanović u svom *Slovu iskona* (Damjanović 2004: 11-12), braća su, Konstantin (Ćiril) i Metod, rođena u Solunu koji je u njihovo vrijeme bio bitno središte Makedonske teme, jedne od glavnih u Bizantu. Grad je bio u neprestanom kontaktu sa slavenskim narodom koji ga je u niz navrata pokušavao osvojiti, no kako su ti pokušaji uvijek ostajali bez ploda, Slaveni su se počeli nastanjivati u okolici grada. Postepeno su postajati dijelom solunskog života i to uglavnom posredstvom trgovine pa ne čudi stoga činjenica da su Solunjani bili dobri poznavatelji slavenskog jezika.

Pretpostavlja se da je Metod rođen 812. godine, a Konstantin 826. ili 827. Metod se po želji oca Leona, koji je bio drugar (glavni pomoćnik bizantskog vojvode koji je upravljao gradom), pripremao za vojnu i upravnu službu te relativno mlad postao carskim namjesnikom u pokrajini gdje je živjelo dosta Slavena. Konstantin je, poznat kao talentiran i bistar mladić, u Carigradu pohađao visoku dvorsku školu gdje je kasnije radio kao profesor filozofije. Zbog njegove učenosti nazivali su ga Filozofom, a zbog svojih je odličnih verbalnih vještina često sudjelovao u najrazličitijim diplomatskim poslovima. Upravo iz tog razloga biva postavljan na čelo moravske misije u koju je s bratom krenuo na poziv kneza Rastislava. Naime, 862. godine Rastislav moli cara Mihajla da im da nekog tko će njihov narod poučavati na slavenskom jeziku. Konstantin i Metod, koji je već neko vrijeme boravio u samostanu na Olimpu budući da je napustio službu i postao redovnikom, već su se 863. godine nalazili u Moravskoj gdje ih je, bez obzira na to što su moravski Slaveni ranije bili pokršteni, čekalo mnogo posla jer je, kako navodi slovenski ćirilometodijanac Franc Grivec, kršćanstvo tamo bilo površno, a poganski običaji snažni (Grivec 1985: 56).

Rastislav je, dakako, u djelovanju Svete Braće prepoznao niz pozitivnih utjecaja na svoju politiku – izgradnja samostalne slavenske crkvene organizacije bit će dobra podrška jačanju državne samostalnosti. Bez obzira na određene političke trzavice, Braća su u Moravskoj provela

40 mjeseci i nakon toga krenula u Rim kako bi posvetili svoje učenike i od pape dobila odobrenje za svoj rad. Putem su pak prolazili kroz Panoniju, slavensku kneževinu kojom je vladao knez Kocelj, po nekima najpobožnijim slavenskim knez. I Kocelj je htio dobre odnose među slavenskim kneževinama pa su Braća i tu, gdje su uvjeti za rad bili bolji nego u Moravskoj, ostavila svoj trag utemeljivši književnost (kršćansku i slavensku) i zajednički književni jezik.

U Rim, gdje ih dočekuje papa Hadrijan II., stižu krajem 867. godine noseći sa sobom moći Svetog Klementa koje je Konstantin pronašao na Krimu. Papa odobrava njihov rad i posvećuje slavenske knjige, dok Konstantin postaje redovnikom Ćirilom, ali i umire tamo 869. godine moleći prije toga brata da nastavi njihovu zajedničku misiju.

Zbog različitih političkih previranja i niza nepovoljnih događaja vezanih uz moćnike koji su podupirali misiju Svete Braće, Metod se nakon bratove smrti našao u doista teškom položaju, no bez obzira na sve prepreke, rad je nastavljen. Godine 870. Metod uspijeva uz pomoć kneza Kocelja organizirati u Panoniji crkvenu pokrajinu kojoj je bio na čelu kao biskup, no iz Moravske dolaze loše vijesti pa Metod odlazi tamo bivajući brzo uhvaćen i zatvoren. Zalaganjima pape Ivana VIII. i kneza Kocelja, Metod je oslobođen nakon tri godine pa nastavlja svoj rad. Poznato je kako je zadnje godine svoga života proveo u miru, posjetivši i Carigrad, te nastavivši pojačano svoj književni rad nakon povratka u Moravsku. Umro je 6. travnja 885. godine.

Sveta Braća jačala su slavensku samosvijest, stvorili su Slavenima pismo (glagoljicu), napisali prve knjige na slavenskom jeziku i uveli taj jezik kako u crkvenu, tako i u javnu upotrebu. I učenici Svete Braće nastavili su širiti općeslavenski književni jezik, najčešće zvan staroslavenski (Damjanović 2004: 15-20).

Tom je jeziku, kako je navedeno u djelu *Staroslavenski jezik*, „već u najranijim spomenicima leksik bogat, sintaksa razvedena, stilistika iznijansirana“ (Damjanović 2005: 12).

2.2. Staroslavenski jezik i glagoljica

Termini kojima se označuje staroslavenski jezik brojni su i uvjetovani naglašavanjem određene sastavnice toga jezika. Primjerice, *praslavenski* podrazumijeva jezik ishodište iz kojeg su se razvili svi današnji slavenski jezici iako na njemu nemamo ni jednu zabilježenu riječ već o njemu doznajemo na temelju rekonstrukcija; *staromakedonski* (ponekad i starobugarski) upućuje na temelje iz kojih je jezik nastao, a koji su makedonski, dok je nadgradnja *općeslavenska*; *starocrkvenoslavenski* i *crkvenoslavenski* upućuju na najčešću funkciju toga jezika koji se najpotpunije sačuvao upravo u tekstovima namijenjenima crkvenoj uporabi, s tim da se termin crkvenoslavenski uglavnom koristi za jezik kasnijih tekstova, pisanih od XII st. u kojima ima podosta lokalnih jezičnih osobina (redakcije i recenzije); *općeslavenski književni jezik* podrazumijeva književni jezik koji je zajednički svim slavenskim narodima, kako Damjanović navodi, makar na jednom dijelu njihova narodnog prostora i makar u jednom razdoblju njihove povijesti, ali je bio i nadnacionalni jezik slavenskog književnog srednjovjekovlja (Damjanović, 2004: 19-20).

Iako su prvi prijevodi grčkih liturgijskih knjiga nastali u IX. stoljeću, prvi sačuvani tekstovi na staroslavenskom jeziku pripadaju kraju X. i XI. stoljeću te se smatraju kanonom staroslavenskih spisa. Postoje brojni dokazi koji upućuju na to da su staroslavenski jezik i glagoljično pismo na hrvatskom prostoru prisutni od IX. stoljeća, iako najstariji hrvatski staroslavenski tekstovi potječu iz XI. stoljeća.

U srednjem vijeku staroslavenski je jezik imao važnu ulogu u hrvatskoj književnojezičnoj kulturi koju često nazivamo trojezičnom i tropismenom. Riječ je naime o korištenju latinskog, staroslavenskog i starohrvatskog jezika, te latiničnog, glagoljičnog i ćiriličnog pisma u tekstovima.

Glagoljicom su pisani najvažniji srednjovjekovni tekstovi, a hrvatski su se glagoljaši svim silama trudili ne dozvoliti latinskom da zamjeni staroslavenski jezik. Put njihovih stavova vodi nas do ćirilometodske baštine koja se smatra duhovnim iskonom hrvatskog glagoljaštva, tj. do onog istog stava koji je izrazio sveti Ćiril braneći uporabu narodnog jezika u liturgiji i suprotstavivši se trojezičnoj herezi, tj. mišljenju da se s oltara trebaju čuti samo latinski, hebrejski i grčki.

Damjanović naglašava kako nas ne treba zbuniti glagoljaško zalaganje za staroslavenski jezik koji je također s jezikoslovnog gledišta strani jer on se, za razliku od latinskoga, tada doživljavao bliskim, svojim. Ipak, u trenucima kada je možda izazivao određene smetnje,

glagoljaši su se potrudili u svoje knjige uvesti hrvatske idiome pa je upravo zbog toga narodni jezik u hrvatske knjige ušao puno ranije nego u druge. (Damjanović 2004: 206)

„Posebnost hrvatskog glagoljaštva temelji se, kako nas opetovano upozorava Eduard Hercigonja, u njegovoj ideološkoj projekciji koju naš vodeći medievist naziva glagolizmom i koju definira kao 'Otpor latinskom univerzalizmu Rimske kurije, nepopustljivo čuvanje naslijeđenih prava u pogledu tradicije ćirilometodskoga, slavenskog liturgijskog jezika i pisma uz istodobnu zapadnu orijentaciju i odbijanje izolacije od književnih i ostalih (pa i znanstvenih) utjecaja i poticaja iz ozračja europskog latinskog srednjovjekovlja...'. Glagoljaši su ostvarili tekstove bez kojih doista nije moguće razumjeti povijest hrvatskog jezika i povijest hrvatske književnosti, neprekidno su djelovali na crti otpora tuđem i okupljanju rasutih udova domovine.“ (Damjanović 2004: 210)

No u 16. stoljeću, zbog općih prilika u hrvatskim zemljama koje su dovele do smanjenja materijalnih resursa hrvatskih glagoljaša, uloga i značenje staroslavenskog jezika lagano se reduciraju, te se prekida i prirodni razvoj hrvatskostaroslavenskog jezika. To je ujedno i vrijeme prvih filoloških tekstova, tj. razmišljanja o potrebi jezičnog uređivanja hrvatskih glagoljičnih tekstova kao i vrijeme sveslavenskih ideja među Hrvatima koje su pogodovale traženju zajedničkog književnojezičnog idioma. Međutim, kako navodi Damjanović: „Staroslavenski jezik u hrvatskoj jezičnoj povijesti obnašao je, dakle, službu književnoga jezika, potom je svoje funkcije sveo na liturgijsku. Pokušaji od XVI. st. dalje da se njegove osobine ugrade u hrvatski jezični standard bili su zakašnjeli i nisu imali izgleda na uspjeh. Nastavio je živjeti u leksikografskim djelima, u literarnim ostvarenjima i na filološkim radnim stolovima.“ (Damjanović 2004: 48)

2.3. Europski i hrvatski romantizam

Budući da je tema ovog završnog rada vezana uz razdoblje XIX. stoljeća koje je i na europskom i na hrvatskom tlu obilježeno romantičarskim nastojanjima, potrebno je objasniti sam pojam romantizma, karakteristike razdoblja kao i promjene koje su zahvatile kulturni, politički i društveni život. Takav pristup omogućit će nam potpunije shvaćanje važnosti ćirilometodske ideje XIX. stoljeća i s njom povezane pojave pjesničkih prigodnica u čast Svete Braće.

Razdoblje romantizma bilo je značajno za Europu iz više aspekata – vrijeme je to burnih političkih promjena, nastanka modernog građanskog društva i modernih nacija, naglog širenja kapitalističke ekonomije, zaokreta u znanosti popraćenog brojnim novim otkrićima, vrijeme promjena u općenitom poimanju svijeta i ćovjeka pa tako i promjena na području umjetnosti. Źelimo li donekle precizno u vremenu locirati vrhunce romantizma u književnim i likovnim umjetnostima, onda govorimo o posljednjem desetljeću XVIII. st. i prvoj polovici XIX. st., mada su odstupanja brojna pri određivanju nacionalnih romantizama i ponekad izazivaju znanstvene nesuglasice. Kako navodi Marijan Bobinac u svojoj knjizi *Uvod u romantizam*, sam naziv *romantizam* vuće podrijetlo iz francuske rijeći *romanz* koja oznaćuje pripovjedni tekst na narodnom jeziku. Izraz *romantick* se u početku pak koristio za ono što je nestvarno u negativnom smislu, tj. izmišljeno, neistinito, da bi s vremenom počeo oznaćavati sve ono što je divlje, fantastićno i lijepo u viteškim romanima, dok se u XVIII. stoljeću koristio za popularno štivo. Bobinac navodi nekoliko znaćenja pojma *romantizam*: a) pejorativno – popularno pripovjedno štivo; b) afirmativno – idilićno oblikovana priroda; c) oznaka za razdoblje nove moderne europske kulture. Posljednje znaćenje, dakle, podrazumijeva određena nova stajališta koja se zasnivaju na tradicijama kršćanskog srednjeg vijeka i kulturama nastalim na narodnim jezicima. Ovo novo razdoblje po mnogoćemu stoji u opreci s antikom, „poganskom“ kulturom koja je stoljećima bila glavnim umjetnićkim uzorom. Bobinac navodi i niz znaćajki koje vežemo uz djela nastala u razdoblju romantizma – sentimentalnost, maštovitost, zanesenost, arhaićnost, magićnost, nadnaravnost, tajanstvenost, idealizam, utopija, strastvenost, grotesknost, jezovitost, kult prirode, etnićka/nacionalna posebnost itd. Reaktualizira se razdoblje srednjega vijeka koji postaje svojevrsnim romantićkim iskonom pa su autori „umjetnost kršćanske Europe u raznim njezinim tradicijama suprotstavljali umjetnosti univerzalnog, povijesno dovršenog razdoblja antićke klasike“ (Bobinac 2012: 59). Kako nadalje navodi Bobinac, u romantizmu jaća svijest o znaćenju povijesti pa se pod tim novim interesima ubrzano razvijaju i prvi moderni znanstveni pristupi općoj povijesti, ali i povijesti jezika i književnosti. Umjetnost se općenito poćinje promatrati na novim razinama pa sami romantićarski tekstovi nisu tek prikazi subjekta i svijeta u kojem se on kreće nego ćesto

predstavljaju i istovremeno teorijsko razmišljanje o strukturi i funkciji književne imaginacije. Aktualnim postaje načelo imaginacije što znači da preslikavanje zbilje više nije bit umjetničkog stvaranja – kroz pojam genija provodi se zakon subjektivnosti pod kojim se kreiraju umjetni svjetovi. Prema Bobincu, nailazimo na međusobno prožimanje filozofije i poezije, refleksije i senzualnosti, univerzalnosti i fragmentarnosti. Dolazimo i do pojma nove mitologije koja, između ostaloga, znači uspostavljanje kolektivnog identiteta, a sama je produkt refleksije, ne pojavljuje se kao rezultat povijesnog procesa, već kao učinak imaginacije iz „ničega“ (Bobinac 2012: 171).

Nekoliko spoznaja dominira romantičarskim ostvarenjima – spoznaja o važnosti povijesti, domovine, nacionalnog identiteta; spoznaja o gubitku jedinstva između čovjeka i prirode; spoznaja o samootuđenosti modernog čovjeka. Teme koje se obrađuju relativiziraju suprotnosti između identiteta i ne-identiteta, između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, između jave i sna, istine i zablude. Pa iako se romantičarska djela ipak po mnogočemu razlikuju ovisno o naciji kojoj pripadaju, neki su elementi, teme i motivi zajednički svima. Među motivima vodeći je svakako motiv ljubavi koja se pojavljuje u svim oblicima, a često je povezana s pojmom domovine, tj. nacije.

„Novoprobudeno zanimanje za mit i religiju, naime, potiče na razmišljanje o iskonu i podrijetlu, o povijesti, i to ne onoj koju stvaramo sami, nego onoj koja nas obuzima i nosi. Metafizika beskonačnoga, karakteristična za rani romantizam, prelazi postupno u metafiziku povijesti i društva, narodnog duha i nacije, tako da se pojedinac sve teže može oduprijeti sugestivnom djelovanju kolektiva, onoga Mi.“ (Bobinac 2012: 280)

U slavenskim se zemljama romantizam pojavljuje uglavnom u sklopu preporodnih, tj. nacionalno-integracijskih pokreta i to nakon 1830. godine. Naime, Hrvatska i ostale južnoslavenske zemlje pokušavale su naći odgovore na otprilike ista pitanja, tj. pokušale su naći način na koji bi, pored političke ovisnosti o stranim gospodarima i niza drugih otežavajućih okolnosti, uspjele stvoriti vlastitu modernu nacionalnu kulturu.

„Zadaću kreiranja moderne nacionalne kulture i modernog nacionalnog identiteta u tim su nacijama, ali i u nekim većim nacijama poput talijanske (Risorgimento), preuzeli takozvani preporodni pokreti, pokreti koji se po nizu svojih obilježja mogu promatrati kao dio europske romantičke kulture.“ (Bobinac 2012: 145)

Tako se i u Hrvatskoj razdoblje ilirskog pokreta ili hrvatskog narodnog preporoda, tijekom kojega dolazi do miješanja prosvjetiteljsko-klasicističke s romantičarskom paradigmom, što je

tipično za pokrete te vrste, može opisati kao hrvatski romantizam. Tijekom ovog razdoblja uspostavljeni su u hrvatskoj književnosti, dakle, svi tipični žanrovi i vrste, prisutni romantičarski motivi i teme, a silna angažiranost hrvatskih romantičara svakako je pridonijela stvaranju suvremene hrvatske nacije. Tijekom 40-ih godina XIX. st. nastaju djela s jasnim elementima romantičarske poetike među kojima svakako treba istaknuti *Dulabije* Stanka Vraza (1840.) koje se smatraju prvim estetski vrijednim djelom našeg romantizma. Lirsko je pjesništvo najzastupljenije, iako cvate i putopisna književnost, nastaju i prve drame, ali i prvi primjerci dnevničke književnosti, te fikcionalne proze.

Iznimno je važno i pitanje jezika pa su na tom polju nastojanja brojna i snažna jer jezik se promatra kao bitna utvrda nacionalnog identiteta. Godine 1830. za hrvatski standardni i književni jezik odabrano je štokavsko („ilirsko“) narječje.

Antun Barac u knjizi posvećenoj Vrazu i Preradoviću (Franičević 1965: 179-210) navodi kako je ilirizam imao zajedničkih crta s europskim romantizmom, no glavno mu je obilježje bila težnja za kulturnim i nacionalnim podizanjem malenog hrvatskog naroda te za jačanjem hrvatske, jugoslavenske i slavenske svijesti. Petar Preradović, jedan od najzrelijih iliraca, u svom članku *Jezik južnoslavski* navodi: „Naš se rod probudio i taruč si oči od sna velikoga, opazio je da su ga svi susjedni puci u svemu prestigli i nadrasli. Tijem osramoćen, uzdignut ćutenjem svoje nutranje snage i jakosti, upaljen slavom svojih pradjedova, on se trese sad i kreće, vri i prevraća se i radi na svaki način i na sve strane za iskopati se iz dubljine neznanstva, za postignuti susjede i dobiti među njima ono mjesto koje mu spada i odavna već spadalo je.“ (Franičević 1965: 344)

2.4. Snaga ćirilometodske ideje

Kada govori o romantizmu, i Milica Lukić u svom članku *Popularizacija ćirilometodske ideje u drugoj polovici 19. st. na hrvatskom nacionalnom prostoru* navodi kako se on kao književni pokret i stilsko razdoblje u pojedinim europskim zemljama javlja u vrijeme velikih društvenih i nacionalnih promjena kakve su, između ostaloga, zahvatile i hrvatski nacionalni prostor u drugoj polovici XIX. st. Kako navodi autorica, romantizam je oduvijek bio vezan uz ideje slobode na svim područjima. U Hrvatskoj se prije svega tijekom ovog razdoblja zagovarala politička sloboda pa je romantizam tu bio dijelom hrvatskog narodnog preporoda i konstruiranja moderne hrvatske nacije. Književnost je u cijeloj toj priči odigrala bitnu ulogu, bila je medijem novih ideja koje su postepeno ulazile u sve slojeve društva oblikujući individualnu i kolektivnu svijest Hrvata. Općenito su umjetnost i kultura igrali važnu ulogu pri konstruiranju nacionalne svijesti kod naroda koji u to vrijeme nisu imali svoju državu. Ranije u radu spomenuta je važnost jezika kao nositelja nacionalnog identiteta – i za Slavene je jezik bio primarni čimbenik u prenošenju nacionalne tradicije, te bitan element nacionalnog bića, navodi Lukić, zato su nastojanja da se staroslavenski očuva u liturgiji tada bila od iznimne važnosti. Također, već je ranije spomenut za romantizam karakterističan fenomen nove mitologije i mitologizacije na kakav nailazimo i u Hrvatskoj i to upravo u procesu popularizacije ćirilometodske baštine koja predstavlja složeno područje najstarijeg razdoblja književnojezične povijesti Slavena. Naime, u situaciji kakvu imamo na hrvatskom prostoru u XIX. st., književnost na određeni način nastoji imaginativnim sadržajem ispuniti prazan prostor povijesti, nadomjestiti povijest mitom pa i ćirilometodska književnost XIX. stoljeća pribjegava upravo mitologizaciji kad pokušava ojačati osjećaj nacionalnog identiteta. Parafrazirajući Ljiljanu Inu Gjurgjan, Lukić u svom članku navodi:

„Afirmiranje životopisa Svete Braće u književnome iskazu predstavlja pokušaj da se povijest rekonstruira u obliku umjetničkog mita, da se drevne legende ožive, čime se stvara jasan, recepcijski ekonomičan domoljubni semantem. Gjurgjanova naglašava da je u takvom semantemu najvažnije da se dokidanjem linearne naracije, koja je zamijenjena cikličkim konceptom vremena, prošlost povezuje s budućnosti u jasnoj projekciji, dok se sadašnjost prikazuje kao privremeno stanje koje mora biti prevladano: 'U toj opreci privremenosti i stalnosti, ono Vječno trijumfira. Uz to, jasnom polarizacijom Dobra i Zla sugerira se moralno jasan i jednoznačan sustav vrijednosti. Takav sustav vrijednosti budi u recipijenta osjećaj sigurnosti koji proizlazi iz osjećaja kontinuiteta. Takav pak osjećaj pridonosi osjećaju pripadanja jednoj tradiciji i tako jača osjećaj nacionalnog identiteta.“ (Lukić 2009: 89)

U svom drugom članku *Ususret novijoj povijesti glagolizma*, Milica Lukić, parafrazirajući mađarskog povjesničara Istvana Biba, govori o „jezičnim nacijama“ – nacijama srednje i istočne Europe kod kojih ideja nacionalnog jedinstva nije mogla pronaći oslonac u državnom okviru, nego ga je bila prisiljena tražiti u jeziku, narodnoj i državnoj tradiciji. Za Hrvatsku je to vrijeme političke nestabilnosti i političkih pritisaka s više strana, no zato su pojačana bila nastojanja na području znanosti i kulture, među kojima se posebno ističu nastojanja vezana uz povijest i jezik ne bi li se pomoću tih područja dokazala posebnost i samosvojnost. Već spomenuti ilirski pokret pozivao se na zajedničko podrijetlo južnoslavenskih naroda koje je politički nesamostalnim slavenskim narodima davalo upravo osjećaj snage i važnosti.

Ćirilometodsku ideju, koja u tim vremenima postaje itekako iskoristiva, obnavlja biskup Josip Juraj Strossmayer koji se na neki način smatra nasljednikom Svetoga Metoda koji je stolovao u drevnoj Srijemskoj biskupiji koja je imala jurisdikciju nad čitavom Panonijom. Strossmayeru se pridružuju historiografi i filolozi poput Franje Račkoga, Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Ivana Tkalčića i drugih, sve kako bi pomogli konstituiranje moderne nacije spremne podnijeti pritiske u okviru Austro-Ugarske Monarhije. Cijeli je ovaj proces imao političku težinu zbog koje austrougarski krugovi nisu mogli mirovati pa su na sve načine pokušavali spriječiti povezivanje Slavena koji su kroz uspomene na život i djelo Svete Braće, tj. putem ćirilometodske baštine, počeli nanovo prepoznavati zajedničke korijene. Snaga ove ideje potaknula je i ujedinila brojne znanstvenike pa kraj XVIII. i početak XIX. stoljeća donose niz znanstvenih razmatranja ćirilometodijane u okviru povijesti i filologije dajući na taj način slavenskoj filologiji obilježja povijesne znanosti. Općenito, ćirilometodska se problematika XIX. stoljeća smatra interdisciplinarnom znanosti kojoj su uz filološka i povijesna, također i kulturološka, književna i teološka istraživanja dala svoj prilog. Kako navodi Lukić, hrvatska je ćirilometodijana izrasla na tekovinama europske, prije svega češke i slovačke ćirilometodske znanosti, s tom razlikom što smo se mi prvo posvetili izučavanju ćirilometodske povijesti, a tek kasnije spoznaje predali filolozima (Lukić 2010: 90).

Niz obljetnica tijekom XIX. st. povezanih sa životom i djelom Svete Braće predstavljao je značajan poticaj razvitku ćirilometodske znanosti, a na proslavu prve takve obljetnice pozvao je „otac hrvatske ćirilometodijane“ Franjo Rački svojim tekstom *Imamo li mi slaviti tisuć-godišnjicu slovjenkih apoštolah sv. Cirila i Metoda?* objavljenim u Pozoru 9. kolovoza 1862. godine. Bio je to poziv kojim su, kako navodi Lukić, slavenski narodi pod tuđinskom vlasti pozvali sami sebe na slavlje. Naime, 1863. godine proslavljala se tisućnica moravske misije, 1869. tisućnica smrti Svetog Ćirila, 1880. tisućnica enciklike pape Ivana VIII. *Industriae tuae*

(te godine i papa Lav XIII. izdaje svoju okružnicu *Grande munus* kojom Svetu Braću proglašava svecima Katoličke crkve te na taj način iznova potvrđuje legitimitet staroslavenskog jezika), a 1885. godine tisućnica smrti Svetog Metoda (Lukić 2010: 91-92).

Biskup Strossmayer u to vrijeme pred sebe stavlja nekoliko važnih zadataka: a) obnavljanje staroslavenske liturgije u njezinoj hrvatskoj inačici; b) obavljanje staroslavenske liturgije i u krajevima koji prije nisu imali takvu povlasticu; c) sjedinjenje Istočne i Zapadne crkve; d) kroz pojmove jezika i naroda jačati hrvatsku i slavensku nacionalnu svijest ne bi li se postigli uvjeti za političku i kulturnu samostalnost. Dakle, ćirilometodska ideja u XIX. stoljeću postaje povijesno, kulturološko i političko pitanje, u njezinoj pozadini nailazimo na želju za samostalnošću hrvatskog naroda te ravnopravnošću s ostalim narodima Europe, želju za jedinstvom svih južnoslavenskih naroda te ujedinjenjem Istočne i Zapadne crkve. Kako bi sama ideja pronašla put do širih društvenih slojeva, tj. do naroda, bilo ju je potrebno prenijeti iz znanstvenog diskursa u onaj komunikativniji, književni.

2.5. Ćirilometodska književnost

Kako navodi Lukić u svom članku *Popularizacija ćirilometodske ideje u drugoj polovici 19. stoljeća na hrvatskom nacionalnom prostoru*, korpus ćirilometodske književnosti druge polovice XIX. st. preuzima na sebe zadatak dijelom preuzet iz preporodne književnosti, te postaje značajnim čimbenikom društvene angažiranosti. Treba naglasiti i to da ovaj korpus nema sličnosti s tradicionalnom srednjovjekovnom ćirilometodskom književnosti s kojom dijeli tek neke osnovne teme i motive vezane uz život i djelo Svete Braće. Za znanost toga vremena bilo je bitno proširiti kult Svetog Ćirila i Svetog Metoda, ubrzati povratak crkvenoslavenskoga jezika u liturgijsku uporabu, poduprijeti slavensku uzajamnost, te oblikovati modernu naciju i pomiriti Istočnu i Zapadnu crkvu. Ćirilometodsku književnost, koja je u tim procesima igrala važnu ulogu, danas dijelimo na sljedeći način:

1.) pjesničke prigodnice

- a) posvećene Svetoj Braći
- b) posvećene velikim ćirilometodijancima XIX. st.
- c) epovi (epiliji)

2.) epistolarni žanrovi

- a) okružnice ili cirkularna pisma
- b) adrese – predstavke – javna pisma

3.) retoričke vrste

- a) govori
- b) propovijedi;

4.) molitve u čast Svetoj Braći

5.) autobiografska proza i putopisi.

Budući da u ovoj književnosti pronalazimo niz književnih formi oslonjenih na istu poetiku, možemo govoriti o žanrovskom sustavu devetnaestostoljetne ćirilometodske književnosti kako navodi Lukić. Taj žanrovski sustav svojim karakteristikama svakako pripada razdoblju romantizma, koji je, između ostaloga, također bio vjeran pučkom načinu izražavanja, a osim što ovi tekstovi imaju prigodničarski karakter (legitimitet im daju velike ćirilometodske

obljetnice), oni su i svojevrsni dokument vremena u kojem nastaju budući da otkrivaju zbilju druge polovice XIX. stoljeća.

„Tako poetska matrica koja je u prvoj polovici XIX. st. nosila ilirsku ideju, u drugoj polovici XIX. st. postaje nositeljicom ćirilometodske ideje organizirane u književnost koja se ne oblikuje u pravac već čini korpus, veliku skupinu tekstova zajedničkog nazivnika unutar različitih književnih pravaca XIX. st.“ (Lukić 2009: 91)

2.6. Pjesničke prigodnice u čast Svetoj Braći

Najbrojnija kategorija među navedenim tekstovima svakako su bile pjesničke prigodnice i to one spjevane u čast Svetoj Braći, svetačkim uzorima vrijednima oponašanja i nasljedovanja. Bez obzira na to što ove pjesničke prigodnice često nemaju neku umjetničku vrijednost, uvijek su zanimljive iz različitih kulturoloških aspekata, dakle imaju veliku dokumentarnu vrijednost. Milica Lukić u svom tekstu *Vrhbosna – katoličkoj prosvjeti kao izvor za proučavanje ćirilometodske problematike u drugoj polovini 19.st.* navodi:

„... jer se često sadržajem i porukom podudaraju s dnevnim (i ne samo njima), društveno-politički orijentiranim tekstovima, kojima je zadaća bila buđenje nacionalne svijesti i popularizacija ćirilometodske ideje u vrijeme kada je kao *zajednički kulturni iskon svih Slavena* trebala poslužiti kao integracijska sastavnica hrvatskog i ostalih slavenskih naroda koji u drugoj polovini 19. st. još uvijek nemaju političku samostalnost.“ (Lukić 2010: 170)

Svi tekstovi koji svjedoče o popularizaciji ćirilometodske baštine uglavnom su bili razasuti po periodici toga vremena, pučkim kalendarima i rijetkim ukoričenim zbirkama.

Časopisi 19. stoljeća u kojima najčešće izlaze pjesničke prigodnice su sljedeći: *Katolički list*, *Katolička Dalmacija*, *Vienac* i *Pučki list*. Zanimljiv je podatak kako je *Katolički list* pokrenuo 1849. zagrebački nadbiskup Josip Haulik s ciljem suzbijanja afirmacije ćirilometodske ideje, no časopis je s vremenom postao najuglednije crkveno glasilo i glavni promicatelj upravo te ideje, uglavnom kroz tekstove Franje Račkog.

Ne bi li se pobliže objasnila vrsta i smisao ove vrste tekstova, nastavak rada donosi analizu nekoliko pjesničkih prigodnica u čast Svetog Ćirila i Metoda. Analizom će biti potvrđena njihova pripadnost književnom romantizmu jer, bez obzira na to što uglavnom

nemaju umjetničku vrijednost, dijele temeljne teme i motive, ideje i nastojanja s ostatkom romantičarskih strujanja na našem području pa i doprinose potvrđivanju hrvatskog nacionalnog identiteta.

U Zadru je 1881. godine, u izdanju *Katoličke Dalmacije*, izašla knjižica pjesama pod nazivom *Hrvatska Vila dne 5 srpnja 1881 na slavu Sv. Ćirila i Metoda* (Hrvatska biblioteka, svezak IV, Tiskarna I. Vodicke). Knjižica je izašla povodom sveslavenskog hodočašća u Rim kojim se htjela iskazati zahvalnost papi Lavu XIII. Pjesme objavljene u ovoj pjesmarici odišu svečanim, uzvišenim tonovima koji slave kako život i djelo Svete Braće, tako i spomenutog papu Lava XIII. koji je Ćirila i Metoda proglasio svecima Katoličke crkve svojom okružnicom *Grande munus* 1880. godine i to tisuću godina nakon što je papa Ivan VIII. potvrdio staroslavensku liturgiju. Pjesme poletnim i ushićenim tonom pozivaju na proslavu slavenstva i ljubav među bratskim narodima, odajući optimističan pogled na budućnost i olakšanje zbog prevladavanja tame prošlih vremena. Uz motive raja, krila i leta, upravo su motivi svjetla, vatre, plamena i sunca najčešći u ovim pjesničkim prigodnicama te ostvaruju jak kontrast s motivima noći, tame, leda i hladnoće koji su rjeđi i uvijek vezani uz prošla vremena u kojima narod još nije bio blagoslovljen djelima Svete Braće. Nailazimo, dakle, na jake kontraste svjetla i tame, topline i hladnoće koji oštro ocrtavaju sustav vrijednosti, nadmetanje dobra i zla u kojem se, uz Božju pomoć, ne ostavlja odviše mjesta pesimizmu. Najčešće korištena stilska sredstva su metafora, usporedba, personifikacija, hiperbola, alegorija i epiteti.

I u pjesmi pod rednim brojem I.¹ koju potpisuje Stjepan Buzolić nailazimo na sve tipične pohvale Svetoj Braći, Lavu XIII. i slavenstvu općenito. Prisutni su spomenuti motivi svjetla, vatre i topline: *Obzorjem našim planuše, / Predhodnih poput zvjezdâ., Žarom nas sve razjarite / Ljubavi rajске Vaše., Nek Hrvat u tom zvjezdištu / Gizda se sjajem sunca* itd. Također su tu i motivi raja, leta i krila: *Kano dva siva sokola, / Klisnuše iz svog gnjezda, S nesrušene hridi Petrove / Svim nam u susret lietaš.*

Nadalje, u nekoliko se navrata slavi ujedinjenje Slavena, a ne izostaje ni za hrvatski romantizam tipičan motiv kola: *Nek bi se braća Slavljani / Sa četiri vjetara / U ciglo kolo sastali / Vašijeh spred Oltara, Bugar, Srb, Hrvat, i ciglo / Slavjanskog svieta pleme / S njihovih usnâ sabire / Hristove rieči sjeme., Dok će se orit Slavjanstvom / Solunske braće zvuci, / Mi ćemo vrvjet ponosom / K svetog Petra luci.*

¹ *Hrvatska Vila dne 5 srpnja 1881 na slavu Sv. Ćirila i Metoda*, Hrvatska biblioteka, svezak IV, Tiskarna I. Vodicke. Pjesma se nalazi među priložima, str. 21-25

Uz neizostavnu pohvalu Svetoj Braći tu su i pohvale papi: *S Labe i Visle ponosne / Jadranskih čak do žala / Hrlimo kličuć od srca: / Trinestom Lavu hvala.*

Nailazimo i na komentar o lošim događajima iz prošlosti: *Zahman im dušman zavidni / Podhvat božanski kudi; / Višnji ga s neba izsmjehnu, / Smeo mu napor ljudi.*

Pjesma je pisana uglavnom osmercima koji su grupirani u katrene s rimom abcb. Ritam pjesme poletan je i uzvišen. Od stilskih izražajnih sredstava nailazimo na metaforu (*cvieće krvi naše*), usporedbu (*Kano dva siva sokola*), personifikaciju (*Azovski val se uzpeo, / Njihovu rječ da sliša.*), hiperbolu (*Zanosom još nečuvenim*) i na epite (*Bezsmrti Lave*). Sva ta stilsko izražajna sredstva uzvisuju samu poruku pjesme, jačajući utisak koji ostavlja na čitatelja osnažuju i važnost života i djela Svete Braće te osoba vezanih uz afirmaciju ćirilometodske ideje.

Pjesma pod rednim brojem II.² kojoj je autor F. J. Despot također slijedi gore navedene obrasce – obiluje motivima raja, svjetlosti, zvijezda, vatre, sunca i zlata (*Svetotajna puna plama, / Od Vizanta zlatnih vrata, / Knebesna truba sama, Dok uz prosjaj zlatne zore / Granu na nas rajski sjaj ...*), neizostavno se hvale Sveta Braća kao i zajedništvo Slavena (*Oj na noge, ne u rat, / Oj na cjelov, pleme Slavsko, / Da se s bratom grli brat!*), ističe se značaj jezika (*Na sploh, na sploh svi umrieti, / Ne odreć se Stanca tvog, / Ni jezika, kog nam sveti, / Odzgor dahno mili Bog!*), a papu se Lava XIII. moli za pomoć (*Mi padosmo, silni Lave, / A pred svete noge tvoje, / Gledaj rane, gledaj slave, / Izmučene djece svoje ... / Daj raztvori tajne dvore, / Daj nam Lave, tajnu moć, / Da propoje naše gore, ... / Viek nas tamna mine noć! ...*). Ova pjesma razlikuje se od prethodne po tome što je veći naglasak stavljen na patnje kroz koje je narod slavenski morao proći do dolaska Svete Braće, pa i na one koje ga tek očekuju.

Pjesma je pisana u stancama s rimom ababcdcd, ritam je također snažan i uzvišen, a od stilskih sredstava nailazimo uglavnom na metafore i epite.

U *Katoličkom listu* broj 28. iz 1863. godine nailazimo na prigodnicu *U slavu slavjanskim apostolima Sv. Cirilu i Metodu prigodom tisućnice oblužene 5. srpnja*³ koja potvrđuje sve do sad navedene elemente tipične za ovu vrstu tekstova. Naime, nalazi se tu niz motiva vezanih uz svjetlost, toplinu i raj kao i u prethodno analiziranim pjesmama, ali i motivi tame i leda:

² *Hrvatska Vila dne 5 srpnja 1881 na slavu Sv. Ćirila i Metoda*, Hrvatska biblioteka, svezak IV, Tiskarna I. Vodicke. Pjesma se nalazi među priložima, str. 26-29

³ Pjesma se nalazi među priložima, str. 30

U te gleda sunce ter izgleda / Tko od leda drhtavicom prèda. / Nu iztoče sunca stvorenoga / Iztok jesi i vječnomu suncu, / Suncu pravde te istine vječne, / Što od tuda slavu svoju javi. / Od postanka svjetlo Božje Rieči / Obasieva ume potamnjele; / Sa iztoka sunca vječnog vatra / Ogrijava srдца omrzljela.

Također, čest je i motiv neba: *Sini nebo, zievni sa visine / Nek se rodi učitelj istine; / Hukni nebo, magle prši guste, / Mrene s očih neka se razpuste / Plani nebo, srдца ter zapali, / Led okorni s njega daj raztali, / Tvojoj vatri, svetoj u ljubavi / Nek plane širom sviet čitavi.*

Pronalazimo nadalje i slikovite prikaze slavenskog života prije dolaska Svete Braće (*Nit je pogan, nit kršćan posve; / Stoji Slavjan, ko u rieci dublje, / Na ročištu ljudske divljačine, / Na propuhu bure smrtonosne*), kao i jezičnog problema (*Viestnici mu od tudjeg roda – / Rad bi slušao – tudjeg nezna glasa, / Jer jezika već se dar nedaje*). Pjesma ima narativni ton bez oblikovanih strofa i jasno ustaljene rime, a od stilskih sredstava najčešće su metafore, usporedbe i epiteti.

I u *Vrhbosni*⁴ nailazimo na pjesničke prigodnice poput one objavljene *U spomen posvete crkve svetih slavskih Apostola, Ćirila i Metoda. U Sarajevu na Malu Gospojinu 1896.* koju potpisuje Ivan Evandelist Šarić. U pjesmi koja se sastoji od četiri strofe sa po 10 stihova lirsko Ja koje sebe naziva Jedinštvom u nekoliko navrata svečanim tonom poziva čitatelja da poslušati o radosti ujedinjenja (*Ta meni, braćo, Jedinštvo je ime, / A rodio me Srca Božjeg plam, / Da zovem brata nek zagrliti brata, / Da jedan dižu jednom Bogu hram.*). Spominje se i Josip Juraj Strossmayer (*Čuj! Josip Juraj slovi plamno slovo, / A pun je slavskih Apostola hram*“), a sam kraj pjesme srčano obećaje: „Sve za jedinstvo, sve i zadnji dah!“.

Potvrdu objave pjesničkih prigodnica nalazimo i u *Pučkom listu* (npr. *Pisma o svetim slovinski apoštolima Ćirilu i Metodiju koju je složio J. Kapić*⁵), kao i u *Viencu* (npr. pjesma s naznakom „Deklamovano na koncertu Kola dne 5. Srpnja 1899.“ koju je u čast Svetoj Braći napisao Jovan

⁴ *Vrhbosna*, 15. rujna 1896, br. 18, god. X. Pjesma se nalazi među priložima, str. 31

⁵ *Pučki list*, 4. srpnja 1891, br. 5, god I. Pjesma se nalazi među priložima, str. 32-33

Hranilović⁶), a one su svojim karakteristikama podudarne s pjesmama objavljivanim u ranije navedenim časopisima.

3. ZAKLJUČAK

Na početku rada iznosi se kratak pregled života i djela Svete Braće te kulturnog i političkog konteksta u Europi i Hrvatskoj tijekom XIX. st. Iznesene činjenice o razdoblju romantizma dovode do zaključka prema kojemu je romantičarska književnost često kulturno i politički angažirana, osobito na našim prostorima, a romantičarski izraz bogat stilskim izražajnim sredstvima, jakim kontrastima, motivima ljubavi, prirode te zazivanjima junačke prošlosti. Dakle, i pjesme prigodnice u čast Svetoj Braći svakako mogu biti smatrane romantičarskim tekstovima.

Također, iznesene činjenice o životu i djelu Svete Braće, kao i one o kulturnim i političkim prilikama na europskom, a prije svega hrvatskom nacionalnom prostoru, rasvjetljuju važnost ćirilometodske ideje za onodobnu Hrvatsku. Vrijeme je to želje za identitetnom potvrdom u hrvatskom i slavenskom smislu – pojedinačno mali i politički slabi narodi pronašli su u ćirilometodskoj baštini zajedničku osnovu u kojoj je dokazana njihova bitnost, prošla i sadašnja, u europskim okvirima. Književnost se i u ovim prilikama pokazala važnim medijem ideje koja je u svim društvenim slojevima trebala ponovno probuditi nadu i smisao. Dokumentarističke činjenice trebale su u što jednostavnijem obliku pronaći svoj put do naroda i ostaviti trag tako da je upotreba protočnijih književnih žanrova tu odigrala bitnu ulogu. Pjesme prigodnice u čast Svetoj Braći jedna su od najzastupljenijih književnih formi toga vremena pa se može zaključiti kako je potencijal njihova posredništva između ideje i naroda uistinu bio velik. Analiza takvih pjesama na samom kraju rada potvrđuje kako je riječ o tekstovima bez veće umjetničke vrijednosti, ali snažne angažiranosti.

⁶ *Vienac*, 8. srpnja 1899, br. 27, god. XXXI. Pjesma se nalazi među priložima, str. 34

4. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Nakon upoznavanja sa životom i djelom Svete Braće te kulturnim prilikama u Europi i Hrvatskoj tijekom XIX. stoljeća, u radu pod nazivom *Pjesničke prigodnice u čast Sv. Ćirilu i Metodu u drugoj polovici XIX. stoljeća* objašnjava se smisao i važnost ćirilometodske baštine za onodobnu Hrvatsku. Objašnjava se snaga ćirilometodske ideje te potreba da se dokumentarne činjenice vezane uz istu prenesu svim slojevima društva. Takvim nastojanjima poslužile su i pjesničke prigodnice u čast Svetoj Braći. Analizom nekoliko takvih pjesama na samom kraju rada potvrđena je njihova pripadnost stilskom razdoblju romantizma, vezanost tematsko-motivske razine uz aktualne događaje, ali i težnja za buđenjem nacionalne svijesti.

KLJUČNE RIJEČI: Sveta Braća, staroslavenski jezik, romantizam, ćirilometodska ideja, pjesničke prigodnice.

5. LITERATURA

1. Bobinac, Marijan. 2012. *Uvod u romantizam*. Leykam international. Zagreb.
2. Bratulić, Josip (ur.). 1992. *Žitja Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela*. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.
3. Damjanović, Stjepan. 2004. *Slovo iskona*. Matica hrvatska. Zagreb.
4. Damjanović, Stjepan. 2005. *Staroslavenski jezik*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
5. Franičević, Marin (ur.). 1965. *S. Vraz / P. Preradović*. Matica hrvatska. Zagreb.
6. Grivec, Franc. 1985. *Sveti Ćiril i Metod : slavenski blagovjesnici*. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.
7. Jelčić, Dubravko. 2004. *Povijest hrvatske književnosti*. Naklada Pavičić. Zagreb.
8. Solar, Milivoj. 1996. *Teorija književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.
9. Lukić, Milica. 2009. O glagoljaštvu i glagolizmu u zagrebačkome Katoličkom listu od 1849. do 1900. godine. *Lingua Montenegrina* 3/2009. 149-195.
10. Lukić, Milica. 2009. Popularizacija ćirilometodske ideje u drugoj polovici 19.st. na hrvatskom nacionalnom prostoru. *Lingua Montenegrina* 4/2009. 85-125.
11. Lukić, Milica. 2010. Ususret novijoj povijesti glagolizma. *Lingua Montenegrina* 5/2010. 81-103.
12. Lukić, Milica. 2010. Vrhbosna – katoličkoj prosvjeti kao izvor za proučavanje ćirilometodske problematike u drugoj polovini 19.st. *Pasijska baština Bosne i Hercegovine: Muka ka nepresušno nadahnuće kulture VI: zbornik radova VI. međunarodnog znanstvenog simpozija, Zagreb – Sarajevo 2008*. Ur. Čikeš, Jozo. Udruga Pasijska baština. Zagreb.

1. *Hrvatska Vila dne 5 srpnja 1881 na slavu Sv. Ćirila i Metoda*, Hrvatska biblioteka, svezak IV, Tiskarna I. Vodicke
2. *Katolički list*, 9. srpnja 1863, br. 28, god. XIV.
3. *Pučki list*, 4. srpnja 1891, br. 5, god I.
4. *Vienac*, 31. ožujka 1888, br. 13, god. XX.
5. *Vienac*, 8. srpnja 1899, br. 27, god. XXXI.
6. *Vrhbosna*, 15. siječnja 1888, br. 2, god. II.
7. *Vrhbosna*, 15. rujna 1896, br. 18, god. X.

6. PRILOZI

- 1.) *Hrvatska Vila dne 5 srpnja 1881 na slavu Sv. Ćirila i Metoda*, Hrvatska biblioteka, svezak IV, Tiskarna I. Vodicke

I.

i me, nebeski pjevôci,
Duhom zadan' te svojim,
Solunskoj braći na slavu
Kako da ljepše pojim.

Kano dva siva sokola,
Klisnuše iz svog gnjezda;
Obzorjem našim planuše,
Predhodnih poput zviezdâ.

Pred njima gordog Bospora
Bučni se vijor stiša;
Azovski val se uzpeo,
Njihovu rieč da sliša.

Bistri se mutna Morava.
 Rodne im čujuć zvuke;
 Cviećem ih Čeb obasiplje,
 Bratske im širi ruke.

Panonske drevne dubrave,
 Odkupni glas tek čule,
 Iz svojih sienâ stoljetnih
 Predsude tlače tru'le.

Bugar, Srb, Hrvat, i ciglo
 Slavjanskog svieta pleme
 S njihovih usnâ sabire
 Hristove rieči sjeme.

Ćiril i Metod smislili
 Rodnom nam glasu zname;
 Najprvi njem raztvorili
 Višnjega Boga hrame.

Božiju rieč, sedmogubim
 Pečatom udarenu,
 Začeli prvi tolkovat
 Slavjanskom svom plemenu.

Zahman im dušman zavidni
 Podhvat božanski kudi;
 Višnji ga s neba izsmjehnu,
 Smeo mu napor ludi.

S vječitog Rima zaori
 Rajskoga glas ključara,
 Što nam zvuk rodni uzvinu
 Božjega do Oltara.

Odvjetak Petrov Metodu
 Mitrom ovjenča čelo;
 Grob Hadrijanov, pristojno
 Ćirila prahu sielo.

S divnog tog praha, kipećeg
 Ljubavju rodnom, danas,
 Bezsmrtni Lave, obraćaš
 Otčinske zjene na nas.

Solunske braće zasluge,
 Spomenu njinu svetu
 Zanosom još nečuvenim
 Ćitavom pričaš svietu.

Oblašću s neba crpljenom,
 S kojom se sviet man bori,
 Vasionoj Crkvi nalažeš,
 Njima da tamnjan gori.

Dojedno pleme Slavjansko
 Maslinskim kićen sretaš;
 S nesrušne hridi Petrove
 Svim nam u susret lietaš.

I mi se, evo, pribjegli
 S uzdanjem k tvom kr'ocu,
 Kao što harni sinovi
 K ljubeznom svoimu Ōcu.

S Labe i Visle ponosne
 Jadranskih čak do žala
 Hrlimo klićuć od srdeca:
 Trinestom Lavu hvala!

Dok će se orit Slavjanstvom
 Solunske braće zvuci,
 Mi ćemo vrvjet ponosom
 K svetoga Petra luci.

Dok će god nebom jektiti
 Solunske braće slava,
 Slavjan će dizat u nebo
 Trinestog ime Lava.

Vi našeg roda mezimci,
 Vi, cvieće krvi naše,
 Žarom nas sve razjarite
 Ljubavi rajske Vaše.

Kô njegda glas Jezekiljev
 Oživi kosti suhe.
 Pren' te nam od sna srodnike
 Na Lavov glas još gluhe:

Nek bi se braća Slavljani
 Sa četiri vjetara
 U ciglo kolo sastali
 Vašijeh spred Oltara;

Ter jednim duhom ulogu
 Vršili skupnog rada,
 Što no im Bog i vlastiti
 Divotni genij zada.

Nek Hrvat u tom zvjezdištu
 Gizda se sjajem sunca,
 Što nam ga na spas sažegla
 Bezsmrtna dva Solunca!

Na ime dalmatinskih Hrvata

S. BUZOLIĆ.

2.) *Hrvatska Vila* dne 5 srpnja 1881 na slavu Sv. Ćirila i Metoda, Hrvatska biblioteka, svezak IV, Tiskarna I. Vodicke

8

II.

Vječni grade, zubjo sjana,
Nebozarnih od vatara;
Na krila ti veličajna,
Na mramore od otara,
Danas pada sinak Slave,
Vječne sudbe, vječni rob,
Da u srcu svieta glave,
Sveca svoga cjelne grob!

Vječni grade, ti si cvao;
Kad nas guste krile tmine,
Nebesnik ti nam slao,
Slavske širom domovine....
Rajskog slova mile glase,

Naš je čuo dol i brieg ...
 Kroz oluja svih talase,
 Vijo u nas Krstov stieg!

Kad najednoč krotka stada,
 Mrki vuci s divljih gora,
 Od iztoka do zapada,
 Zapognaše do ponora:
 Munje nebom ukrstale.
 Sdušio se svaki kraj ...
 Zvezde svetle pomrčale,
 Potamnio liep naš raj! ...

Sinci tuge, vapijasmo,
 Prolamasmo nebo tvrdo ...
 Bože, gdje si? Umirasmu,
 Odjekujuć dol i brdo.
 Bože, gdje si?! ... Rajskog žara
 Nad Vizantom planu sjev,
 A nebeskih poklisara,
 Zemljom zujnu rajski pjev! ...

Himna dvaju milih brata,
 Svetotajna puna olam,
 Od Vizanta zlatnih vrata,
 Kô nebesna cruva sama,
 Koljeno nam sbudi lavsko:
 „Oj na noge, ne u rat,

„Oj na cjelov, pleme Slavsko,
„Da se s bratom grli brat!“

Kroz miline milog slova
Progovori Višnji nama!...
Zlobom krutih pak vjekova,
Lučca stinja toga plama...
Od užasa, naše gore,
Prolamao vječni vaj...
Dok uz prosjaj zlatne zore
Granu na nas rajski sjaj...

Tebi vjerni, vjekovasmo,
Mukoborci, Petre Velji!
Krvcu pustu prolievasmo,
U toj plamnoj, svetoj želji;
Na sploh, na sploh svi umrieti,
Ne odreć se Stanca tvog,
Ni jezika, kog nam sveti,
Odzgor dahno mihi Bog!

Domučismo! Lav zgledao,
Tihe janjce slavskih strana;
S vječnih mira razliegao,
Glas, prek gora i poljana:
„Mukoborno pleme amo,
„Amo na tvoj velji god,
„Amo da te cjelivamo,
„Kô obrani, slavni rod!“

Mi padosmo, silni Lave,
 A pred svete noge tvoje,
 Gledaj rane, gledaj slave,
 Izmučene djece svoje...
 Daj razтвори tajne dvore,
 Daj nam Lave, tajnu moć,
 Da propoje naše gore,...
 Vieć nas tamna mine noć!...

A ti čuj nas, sveće mili,
 Na grobu smo evo, tvome!..
 Još smo živi, još smo čili,
 Po tvom slovu milenome!...
 Na mramorje bielo tvoje,
 Rone suze... mre nam glas!...
 A iz rake tvoj provro je
 "Djěci mojoj, Bože, spas!!!"
 1924

F. J. DESPOT.

3.) U slavu slavjanskim apostolima Sv. Cirilu i Metodu prigodom tisućnice oblužene 5. srpnja

PRILOG 3

204

BROJ 28.

U ČETVRTAK

9. SRPNJA 1863.

TEČAJ XIV.

ZAGRE-BAČKI KATOLIČKI LIST.

Ovaj list izlazi svakoga četvrtka na ciolom arku. — Ciena mu je za Zagreb na cielu godinu 5 st. a za predplatnike, kojim se pošilje poštom, 6 st. 30 nč. na cielu, a 3 st. 15 nč. na pol godine. — Predbrojiti se može i na pol, pače i na četvrt godine kod svake c. kr. pošte, a u Zagrebu u pisarni duhovnoga stola III kod uredništva u nadbiskupskom sjemeništu. Predplata prima se sveudilj kroz svu godinu.

U SLAVU SLAVJANSKIMA APOSTOLIMA SV. CIRILU I METODU PRIGODOM TISUĆNICE OBLUŽENE 5. SRPNJA.

Liepo svita sa iztoka sunce
Budeć od sna stvorove usnule,
Ter je zove: Bogu da proslove
Čast i slavu — do vieka mu bila!
Liepo svita, zlatne zrake siplje,
Da nam vidi naš očinji vidu
A za poslom brže noge idu. —
O iztoće sunca tog' žarkoga!
U te plahе upire si oči
Putnik sjetan posred tamne noći,
Željan zore i bieloga dana,
Da ga mine od mraka bojazan.
U te gleda sunce ter izgleda
Tko od leda drhtavicom pređa. —
Nu iztoće sunca stvorenoga
Iztok jesi i vječnomu suncu,
Suncu pravde te istine vječne,
Što od tnda slavu svoju javi.
Od postanka svjetlo Božje Rieči
Obasieva ume potamnjelo;
Sa iztoka sunca vječnog vatra
Ogrijava srđca omrzljela.
Tud čovjeku, Božjem odmetniku,
Svi proroci, Božji ti poruci,
Milost nose, zaklinju ga, prose,
Nek se duši sam smiluje svojoj,
Ter se prodje grieha i obiesti.
Pak će i Bog prostiti juj dobri,

Vjeran Bogu jednom i pravomu
Obećanog neka čeka Spasa!
Viek za viekom — željna Spasa nema,
A pravednik od želje vapije:
„Prorosite blaga nam nebesa,
Vaš blagoslov vreloom da se lieva;
Jer nevoljan evo bez ureda
Željan pravde sviet od žedje zieva;
Srdce griešne ah od hrđje gine —
Bolna duša cvili žalostnica,
Pa daj Bože, milo da prosine
Sjaj od sjaja tvog sjajnoga lica. —
Sini nebo, zievni sa visine
Nek se rodi učitelj istine;
Hukni nebo, magle prši guste,
Mrene s očih neka se razpuste;
Plani nebo, srđca ter zapali,
Led okorni s njega daj raztali,
Tvojoj vatri, svetoj u ljubavi
Neka plane širom sviet šitavi.“
Četrdeset kad viekovah minu,
Obiljem se vrijeme navršilo —
Vječna nebo ljubav otvorila
Mračni sviet je svjetlom prosvietlila;
Dojde ljubav ljubeća od vieka
Težkim našim noseć ranam lieka;
Zmijinjega smrtnog od ujeđa
Ljubav stvoru poginuti neda.

4.) U spomen posvete crkve svetih slavskih Apostola, Ćirila i Metoda. U Sarajevu na Malu Gospojnu 1896.

U SPOMEN
POSVETE CRKVE SVETIH SLAVSKIH APOSTOLA,
ĆIRILA I METODA.
 U Sarajevu na Malu Gospojnu 1896.

<p>Čuj! kuenu zvono, kô da srce kuca, — O tako mio i sladak mu glas! Po Sarajevu ušuti se žamor, Čuj, brate, zvona, šapée grad mi vas. O čujte glas moj! kan da zvono vrati, Ja počeh evo k jedinstvu vas zvati: Ta meni, braćo, <i>Jedinstvo</i> je ime, A rodio me Srca Božjeg plam, Da zovem brata nek zagrli brata, Da jedan dižu jednom Bogu hram.</p> <p>Čuj! opet drugo razlieže se zvono, I s njime treće — kao s bratom brat, I kan da pjesmu od ljubavi slažu I kan da rod mi na ljubav ée zvat. Jest, Ćiril, Metod, slavski Apostoli, Čuj, glasom zvonâ sbore braći doli: O sinci slavski, podajte si ruke, I u glas jedan jednom Kristu svom! I eto slave i nestade muke, Uz bratsku slogu krasan slavski dom!</p>	<p>Čuj! Josip Juraj slovi plamno slovo, A pun je slavskih Apostola hram: U svako srce svaka rieč mu pada, I svako srce prima sveti plam. Već dosta tvoga, neslogo umini, U ljubavi nam spas je domovini! Ah, mili rode, oko u vis digni, Gor' k slavskoj Braći u nebeski svod: Da Bog pobrza zoru bratskog dana, Kad jedan vjerom bit ée slavski rod!</p> <p>Čuj! sa Balkana odazva se jeka: „Što prije kueno taj nam rodu čas!“ — „Jedinstvu svetom brzo zapjevale!“ Svih slavskih vila prihvatio glas. — „Da Bog dâ, sinci,“ zaplaka Slavija, „Jer nesloga me najviše ubija!“ I majka draga pusti do tri suze: „Kad složnu djecu, kad éu vidjet — ah!“ A mnogi sin joj zaklinjat se uze: „Sve za <i>jedinstvo</i>, sve i zadnji dah!“</p> <p style="text-align: right;">Ivan Ev. Šarić.</p>
--	---

PISMA

O SVETIM SLOVINSKIM APOŠTOLIMA

ĆIRILU I METODIJU.

Složio J. KAPIC.

Slava budi Bogu velikomu,
u Solunu gradu bijelomu
majka goji dva milena sina,
Metodija i š njim Kostantina.

Još petero majka sinov' ima,
al dva prva sjaju među njima
kao svitla na nebu danica
ili kao zvizda prihodnica!

Otac njihov vojvoda bijaše,
na divanu sa carem sigjaše,
njemu mio mimo druge sine
ponajmlagji biše Kostantine.

Jer Kostantin biše ka' ružica,
rumeniji nego jabučica,
razhor velik u njem so vigjaše,
premda jošter diteško bijaše.

Kad mu bilo sedam godinica,
u snu mu se prikaza divica,
a to biše božica mudrosti,
što mu svetogjer davaše kriposti.

Uči diti svake knjige mudre;
učitelji njegovi se čudo
Kostantina velikomu nmu,
i njegova bistrome razumu.

Kad mu umri otac vojevoda,
u Carigrad car pozovu oba:
Kostantina i šnjim Metodija,
da se uče uz carova sina.

Kostantin je i tu prvi bio,
rad mudrosti svak ga je ljubio,
te njegovi u učenju družu
prozvaše ga, da je Ćiril mudri.

Kostantin so otad Ćiril prozva,
car je njega ka' sina milova
i želio na svomu ga dvoru,
ali Ćiril pošveti se Bogu.

Glavu brije, u prsi se bije,
a bratost svojim u goru so krije,
te postao oba redovoići,
Isusovi pravi nasljednici.

Sveta braća u pustinji stoje,
postom, gladom svoje tilo more,
dok ih pozva Mihovile care,
da krestiti otigju Kazare.

Kao na pir oni so ozvašo,
i Kazare Krstu darovaše,
do Kašpiskog i Azovskog mora
proslidiše, ne žalčē umora.

Još so veru kroz gore Kavkaza,
ne strašeć se mogućeg poraza,
viru šire med one divljake,
dvore njima otvaraju rajske.

Na tom putu sritao im je bilo,
jer nagjoše Klimentovo tilo,
svete kosti sa sobom poniše,
u Carigrad ter se povratīše.

Sveta braća već nemaju mira,
nauk šire Isusa Pastira
kroz Traciju i Makedoniju
Tesaliju i kroz Livadiju.

Pokrstiše kneza bugarskoga,
zatim svoga puka njegovoga,
pa glas puče o njim do Moravo,
gdi vladaše slavni Rastislave.

Oa opremi svoga poklisara,
nek zamoli grčkoga cesara,
da mu pošlje Ćirila, Metoda,
redovniko slovinskoga roda.

Car dopusti, a braća pogjoše,
Klimentove kosti ponesoše,
i stigoše u grad Velebrade,
gdi ih prička knezu Rastislave.

Kada začu od Moravske puče
sveta braća da slovinski uče,
srce im se uzigra od mila,
slušajući Metoda, Ćirila.

Jer i dosad kod njih popi bili,
al ih oni nisu razumili,
budneć popi roda nimačkoga,
a Moravci čisto slovinskoga.

Ćiril, Metod vrše sveto dilo,
ispunjuju što je Bogu milo,
na slovinski vangjelje privode,
nek svit znađe što oni govore.

Svetu misu glagoljski čitaju,
sve molitve slovinski pivaju;
narod svad ih obiručke prima,
nauk sluša Krsta Gospodina.

Kad popovi nimački vidiše,
kako puci braću obljudiše,
to je njima puno žao bilo,
pa poslušaj, što se dogodilo.

Papi šalju svoje poslanike,
braću tože kao nevirnike,
te ih papa pozva prid kolina,
da izvidi je li to istina.

U Rim idu Ćiril i Metoda,
sobom nose kosti Klimentove, -
pa kad putem u Mletke pripiše,
opet popi na njih navalīše.

Al ih Ćiril sa razlozim pobi,
i njihovoj vrat salomi zlobi,
te ne znaše riči latinaši,
kad počēše apoštoli naši.

Tad krenuše do dva sveta brajma
prid pristolje pape Hadrijana,
koj izide njima na susrete,
jer nošahu sobom kosti svete.

Kad ču papa Metoda, Ćirila,
on pohvali sva njihova dila,
i dopusti misu pivat Bogu
u jeziku našem slovinskomu.

Papa časti Ćirila, Metoda,
apoštote slovinskog naroda,
on ih grli i milo celije,
kao majka sinove jedine!

Ali, jao moja majko mila,
smrt zaleti u Rimu Ćirila,
pa uvenu ta ruža rumena,
slava i dika slovinskog plemena.

Gorko cvili brat mu Metodije,
cvili gorko i suze prolije,
hoće brata da sobom uzima,
ali papa neda ga iz Rima.

Kad na smrtnoj postelji bijaše,
Ćiril sveti bratu besigjaše: —
evo, brajao, ja ti idem k' Bogu,
ti se vrati k' rodu slovinskomu!

Ne ostavlaj zapodeto dilo,
nego vrši što je Krstu milo,
pripovidaj i uči narode, -
mili drože, i brato Metoda! —

Metodiju papa mitru daje,
on se vrati u slovinske kraje,
priporuku vrši brata svoga,
krsti, uči roda slovinskoga.

On pokrsti Česke zemlje kneza,
Borivoja na glasu viteza,
na Ljudmila krst kneginju stavi,
koju svetom mater Crkva slavi.

Sad popovi nimački još više
prot Metodu ljuto uskipiše,
ob dan ob noć ne imaja mira,
dok Metoda ne umore živa.

Tuže njega knezu i cesaru,
traže svaku zlobu i privaru,
dok napokon tog svetog čovika
zatvoriše kao razbojnika.

Biskup sveti stoji u tavnici
i moli se Mariji Divici,
da mu u Sina isprosi milosti
nek podnese sve u strpljivosti.

Kad ču papa, što je od Metoda,
on proklestvo popovima pōda,
zabrani im misu govoriti,
ne biču li Metoda pustiti.

Tač izido Metod iz tavnice,
svillijaše lipše od danice,
jer mu Isus davaše kriposti,
braneći ga grdne himbenosti.

Otac papa neka ga proslavi,
nadbiskupom on Metoda stavi
od Moravske i sve Panonije,
virnj, pobro, ovdi laži nije.

Sveti Metod sada vatrenije
sije nank Isusove vire,
redi mlado pope glagoljaše,
koji dogju i u zemlje naše.

Kroz Hrvatsku i kroz Slavoniju
kroz Istriju i kroz Dalmaciju
raširi se glagoljačka misa,
što ju sveti Ćiril je napisao,

To je puku puno drago bilo,
jer se sada sve je razumilo,
a odprva nij' se ništa znalo,
što se ono u crkvi pivalo.

Al popovi nimačkoga roda
opet zlobe svetoga Metoda,
nikako mu oprostiti ne mogu,
što slovinski misu piva Bogu.

Knjige šalju Ivanu ormomu,
svetom ocu i papi rimskomu,
svašta njega ruže i zloglase,
te ga papa prizovnu prida se.

Drugi put se Metod u Rimaprema,
ali strah nikakova nema,
jerbo znađe, da njegova dila
pravedna su, tere Bogu mila.

Kada papa Metoda ispita,
činjenja mu nagje zakonita,
te ga javno prid sborom pohvali,
zašto on je sluga Božji pravi.

Papa gleda knjige zloglašene,
na slovinski jezik prinešene,
pa ne mari, što ih Nimci ruže,
kad na slavu Božju one služe.

I čitat se hoće dokle bude
od slovinske zemlje jedno grude,
a narod će spominjat od mila
svetu braću Metoda, Ćirila!!!

Nazad ide sveti Metodije,
a Nimecima papa poručije,
da glagoljaku misu odabrava,
jer se i u njoj Bogu piva slava.

Vrativši se sveti Metod knći,
slidio je pripovidajući;
dok od truda i progona radi
i njegovi skratije se dani.

Učenike svoje k sebi zove,
pa im Metod veli riči ove:
dico moja, ja sam još za mala,
umriti ću, momo Bogu hvala!

Vam ostavljam slovinske narode,
da u Kratu svi se priporode;
pa slidite njima pripovidat,
Isusovu svetu agragju zigat.

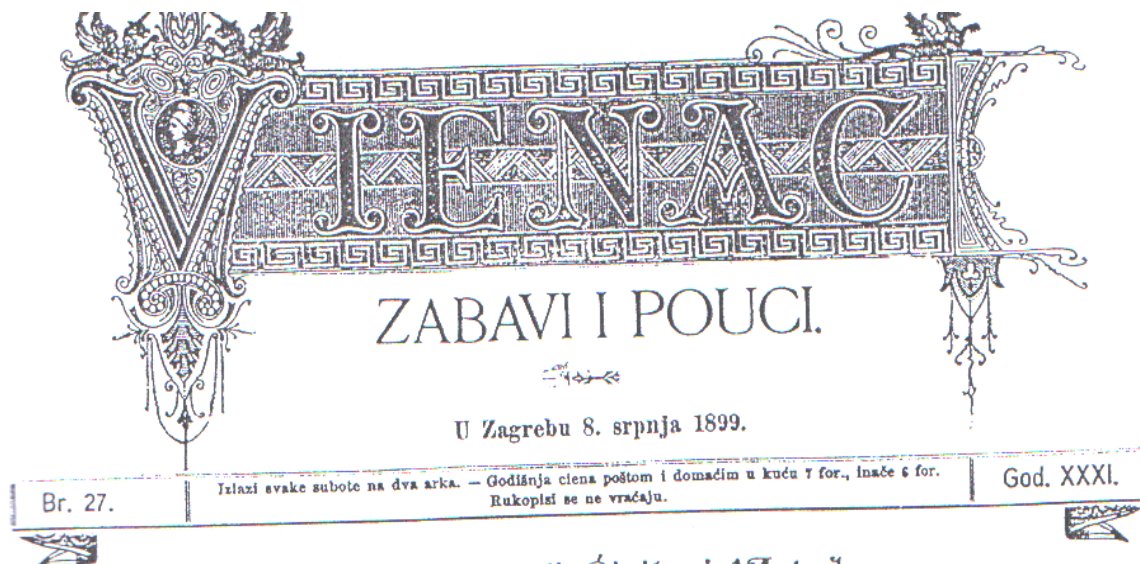
I vas hoće stavno progoniti,
al ne budi žao vam umriti:
i Kratovi nčenici mriše,
ali rajsku slavu zadobiše.

Slovinskoga na žalost naroda
smrt po zatim pokosi Metoda,
pokopaše njeg u Velebradu,
od Moravske zemlje glavnom gradu.

Kada njega ne bijaše više,
učenike strašno progoniše;
želja biše togjinskih popova,
da se ukine misa Metodova;

Metodova i svetog Ćirila,
al im puška nije upalila,
jer i danas nakon tisané litá,
glagoljaka se sveta misa čita!

6.) U čast sv. Braći Ćirilu i Metodu

U čast sv. braći Ćirilu i Metodu.

Spjevao Jovan Hranilović.

Deklamovano na koncertu „Kola“ dne 5. srpnja 1899.

Dema slike milije i ljepše
U poviesti slavenskih plemena,
Što je vaša svetiteljska slika,
Vaša uvijek svježa uspomena.
Sveta braćo, miljenici naši,
Providnost Vas božja posla k nama,
Da nam prvo pronadjete pismo,
Upoznav nas sa svetim knjigama.

Pod zastavu pohrlilo Vašu
Sve slavenstvo, svoga željno slova,
I junački stade kidat lance,
Kojim gordi tudjin ga okova.
Kad zamnješe u crkvama našim
Prvi zvuci narodnog govora,
Prvi put je odjeknulo svetom
Talanjanje slavenskoga mora.

Strah obuze Niemca i Latina,
Gdje i Slaven na jeziku svomu
Boga hvali, i gdje želi biti
Svoj gospodar na svojem domu.
I diže se spletkarstvo i zloba,
Trnjem svete da Vam pospe pute.
Proti Vama, mučenici sveti,
U Rimu su tužbe podignute.

Maleni smo, a mnogo ih ima,
Što nam složno o životu snuju,
Ali o te vidjeli smo tvrdje
Mnogu jaku razbit se oluju.
Sveta braćo, miljenici naši,
Slojite uz nas, kad nas bura sleti,
I ne dajte, da nam klone snaga,
Čuvajući Vaš amanet sveti.

Al' uz Vas je sveta pravda stala,
I blagoslov na djelo Vam pade,
Sunce svete prosvjete kršćanske
Nad slavenstvom zrake sipat stade.
Prvo cvieće narodne nam knjige
Pod tim suncem cvjetati je stalo,
I hrvatstvo na jeziku svomu
Prvu pjesmu Bogu zapjevalo.

Djelo Vaše poginulo nije,
Mučeničtvo utvrdi ga Vaše,
Kroz viekove poviesti hrvatske
Vaša sveta uspomena sjaše.
Pod zastavom sjedinjeni Vašom
Djelo Vaše svedjer nastavljamo, —
I evo nas sakupljenih ovdje,
Da Vam slavu i hvalu odamo.

Naše patnje još prestale nisu,
Još tudjinstvo „barbarim“ nas zove;
Al' slavenstvo na sve strane stresa
S duha svoga tudjinske okove.
I ta mila kapljica hrvatstva
Viekovima održat se znala, —
Vi mu jake podigoste tvrdje, —
Sveta braćo, slava Vam i hvala!